دلیل پنجم) تشبیب از موارد فحشاء است.

مرحوم شیخ در این باره به «**ما دل علی حرمة الفحشاء**» استدلال می‌کند.

برخی از بزرگان در این‌باره چنین نوشته‌اند:

«لوجه الخامس: کونه من الفحشاء، و هی منهی عنها، قال اللّه- تعالی- فی سورة النحل: وَ یَنْهی عَنِ الْفَحْشاءِ وَ الْمُنْکَرِ وَ الْبَغْیِ. و قال فی سورة النور: إِنَّ الَّذِینَ یُحِبُّونَ أَنْ تَشِیعَ الْفاحِشَةُ فِی الَّذِینَ آمَنُوا لَهُمْ عَذابٌ أَلِیمٌ فِی الدُّنْیا وَ الْآخِرَةِ.

و فی الکافی بسنده عن أبی عبد اللّه علیه السّلام قال: «من قال فی مؤمن ما رأته عیناه و سمعته أذناه فهو من الذین قال اللّه- عزّ و جلّ-: إِنَّ الَّذِینَ یُحِبُّونَ أَنْ تَشِیعَ الْفاحِشَةُ فِی الَّذِینَ آمَنُوا لَهُمْ عَذابٌ أَلِیمٌ.» و فی لسان العرب: «الفحش و الفحشاء و الفاحشة: القبیح من القول و الفعل.»[1]

به این استدلال جواب داده شده است:

«منع کون التشبیب مطلقا من الفحشاء المحرّمة، و لو سلّم فلا یختصّ بما اصطلحوا علیه، إذ لا فرق فی ذلک بین أن یکون بالشعر أو بالنثر، بأنثی أو بغلام، کانت الأنثی مؤمنة أو غیر مؤمنة.»[2]

دلیل ششم) منافات تشبیب با عفاف.

این دلیل هم در کلام مرحوم شیخ مطرح شده است، برخی از بزرگان در تشریح این دلیل و جواب به آن می‌نویسد:

«الوجه السّادس: منافاة التشبیب للعفاف المأخوذ فی العدالة علی ما فی صحیحة ابن أبی یعفور، قال: قلت لأبی عبد اللّه علیه السّلام بم تعرف عدالة الرجل بین المسلمین حتّی تقبل شهادته لهم و علیهم؟ فقال: «أن تعرفوه بالستر و العفاف و کفّ البطن و الفرج و الید و اللسان. الحدیث.»

و فیه: أنّ الظاهر من الصحیحة بمناسبة الحکم و الموضوع کون المراد بالعفاف اجتناب المحارم التی حرّمها اللّه- تعالی- لا العفاف الأخلاقی، و کون التشبیب من المحرّمات أوّل الکلام.»[3]*

۱. *دراسات*، ج۲، ص۵۲۷.

۲.*همان*.

۳.*همان*.

دلیل هفتم) فحوای ادله حرمت تهییج قوای شهوانی

مرحوم شیخ این دلیل را مطرح کرده و می‌نویسد:

«و فحوى ما دلّ على حرمة ما يوجب -و لو بعيدا- تهييج القوة الشهوية بالنسبة إلى غير الحليلة. مثل ما دلّ على المنع عن النظر، لأنّه سهم من سهام إبليس، و المنع عن الخلوة بالأجنبية لأن ثالثهما الشيطان.»[1]

ما می‌گوئیم:

این ادله چند طائفه هستند:

طائفه اول) روایات ناهیه از نظر به اجنبیه (و اینکه نظر مثل تیر شیطان است که در قلب و ایمان بیننده اثر می‌کند).

۱) «مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ النَّظْرَةُ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ مَسْمُومٌ- وَ كَمْ مِنْ نَظْرَةٍ أَوْرَثَتْ حَسْرَةً طَوِيلَةً.

وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ فِي عِقَابِ الْأَعْمَالِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ رَوَاهُ الْبَرْقِيُّ فِي الْمَحَاسِنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ مِثْلَهُ.»[2]

۲) «وَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع وَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ حَمَّادٍ وَ غَيْرِهِ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالا مَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَ هُوَ يُصِيبُ حَظّاً مِنَ الزِّنَا- فَزِنَا الْعَيْنَيْنِ النَّظَرُ وَ زِنَا الْفَمِ الْقُبْلَةُ- وَ زِنَا الْيَدَيْنِ اللَّمْسُ- صَدَّقَ الْفَرْجُ ذَلِكَ أَوْ كَذَّبَ.»[3]

صَدَّقَ الْفَرْجُ أَوْ كَذَّبَ: مناکحه انجام شود یا نشود

۳) «وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِيِّ عَنْ رَجُلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّى عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ص رَجُلًا يَنْظُرُ إِلَى فَرْجِ امْرَأَةٍ لَا تَحِلُّ لَهُ- وَ رَجُلًا خَانَ أَخَاهُ فِي امْرَأَتِهِ- وَ رَجُلًا يَحْتَاجُ النَّاسُ إِلَى نَفْعِهِ فَيَسْأَلُهُمُ الرِّشْوَةَ.

۱.*همان*، ص۵۲۸.

۲. *وسائل الشیعة*، ج۲۰، ص۱۹۰.

۳. *همان*.

وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ بَعْضِ الْعِرَاقِيِّينَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّى مِثْلَهُ .» [1]

۴) «مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ عُقْبَةَ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع النَّظْرَةُ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ مَسْمُومٌ- مَنْ تَرَكَهَا لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَا لِغَيْرِهِ- أَعْقَبَهُ اللَّهُ أَمْناً وَ إِيمَاناً يَجِدُ طَعْمَهُ.» [2]

۵) «وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ الْكَاهِلِيِّ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع النَّظْرَةُ بَعْدَ النَّظْرَةِ تَزْرَعُ فِي الْقَلْبِ الشَّهْوَةَ- وَ كَفَى بِهَا لِصَاحِبِهَا فِتْنَةً.

وَ رَوَاهُ الْبَرْقِيُّ فِي الْمَحَاسِنِ عَنْ يَحْيَى بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ زَافِرٍ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ عِيسَى ع وَ ذَكَرَ الْحَدِيثَ نَحْوَهُ.» [3]

۶) «قَالَ وَ قَالَ الصَّادِقُ ع مَنْ نَظَرَ إِلَى امْرَأَةٍ فَرَفَعَ بَصَرَهُ إِلَى السَّمَاءِ أَوْ غَمَّضَ بَصَرَهُ- لَمْ يَرْتَدَّ إِلَيْهِ بَصَرُهُ حَتَّى يُزَوِّجَهُ اللَّهُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ.» [4]

۷) «وَ فِي عُيُونِ الْأَخْبَارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ الْجِعَابِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الرَّازِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ ع قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ قَتَلَ حَيَّةً قَتَلَ كَافِراً- وَ قَالَ لَا تُتْبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ- فَلَيْسَ لَكَ يَا عَلِيُّ إِلَّا أَوَّلُ نَظْرَةٍ.» [5]

۸) «وَ فِي عِقَابِ الْأَعْمَالِ بِإِسْنَادٍ تَقَدَّمَ فِي عِيَادَةِ الْمَرِيضِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ص قَالَ: مَنِ اطَّلَعَ فِي بَيْتِ جَارِهِ فَنَظَرَ إِلَى عَوْرَةِ رَجُلٍ- أَوْ شَعْرِ امْرَأَةٍ أَوْ شَيْءٍ مِنْ جَسَدِهَا- كَانَ حَقّاً عَلَى اللَّهِ أَنْ يُدْخِلَهُ النَّارَ مَعَ الْمُنَافِقِينَ- الَّذِينَ كَانُوا يَتَّبَعُونَ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ فِي الدُّنْيَا- وَ لَا يَخْرُجُ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَفْضَحَهُ اللَّهُ- وَ يُبْدِي لِلنَّاسِ عَوْرَتَهُ فِي الْآخِرَةِ- وَ مَنْ مَلَأَ عَيْنَيْهِ مِنِ امْرَأَةٍ حَرَاماً- حَشَاهُمَا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِمَسَامِيرَ مِنْ نَارٍ- وَ حَشَاهُمَا نَاراً حَتَّى يَقْضِيَ بَيْنَ النَّاسِ- ثُمَّ يُؤْمَرُ بِهِ إِلَى النَّارِ.» [6]

ما می‌گوئیم:

۱. نحوه استدلال به این روایات چنین است که می‌گوئیم وقتی نظر حرام است به طریق اولی تشبیب هم حرام است (یا لااقل همانند آن است)

---

۱. *همان*.

۲. *همان*، ص۱۹۲.

۳. *همان*،ص۱۹۲.

۴. *همان*، ص۱۹۳.

۵. *همان*، ص۱۹۳.

۶. *همان*، ص۱۹۴.

۲. مرحوم خویی بر این استدلال اشکال کرده است:

«و فیه انک قد عرفت عدم الملازمة بین التشبیب و بین سائر العناوین المحرمة، و کذلک فی المقام، إذ قد یکون التشبیب مهیجا للقوة الشهویة. فلا یکون حراما کالتشبیب بالزوجة، و قد یکون التشبیب غیر مهیج للشهوة کما إذا شبب بإحدی محارمه، و قد یجتمعان فلا ملازمة بینهما.» [۱]

۳. مرحوم سید یزدی بر این روایات اشکال کرده است که:

«مع أنّ کون المناط فی المذکورات تهیّج الشّهوة ممنوع بل حرمة النّظر أو کراهته تعبّدیّ و من حیث إنّه موضوع من الموضوعات و کذا الخلوة بالأجنبیّة و غیرها من المذکورات و لذا لا نحکم بتسرّی حکمها إلی ما یساویها فی التّأثیر من الأفعال الآخر بل و لا إلی الأقوی منها.» [۲]

۴. در جواب به مرحوم سید می‌توان به روایت دیگری در باب نظر توجه کرد که دارای تعلیل است و به راحتی بر تهییج قابل انطباق است:

«وَ فِی الْعِلَلِ وَ عُیُونِ الْأَخْبَارِ بِأَسَانِیدِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الرِّضَا ع فِیمَا کَتَبَهُ إِلَیْهِ مِنْ جَوَابِ مَسَائِلِهِ وَ حُرِّمَ النَّظَرُ إِلَی شُعُورِ النِّسَاءِ الْمَحْجُوبَاتِ بِالْأَزْوَاجِ- وَ إِلَی غَیْرِهِنَّ مِنَ النِّسَاءِ لِمَا فِیهِ مِنْ تَهْیِیجِ الرِّجَالِ- وَ مَا یَدْعُو إِلَیْهِ التَّهْیِیجُ مِنَ الْفَسَادِ- وَ الدُّخُولِ فِیمَا لَا یَحِلُّ وَ لَا یَجْمُلُ- وَ کَذَلِکَ مَا أَشْبَهَ الشُّعُورَ إِلَّا الَّذِی قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَ الْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِی لا یَرْجُونَ نِکاحاً- فَلَیْسَ عَلَیْهِنَّ جُناحٌ أَنْ یَضَعْنَ ثِیابَهُنَّ- غَیْرَ مُتَبَرِّجاتٍ بِزِینَةٍ أَیْ غَیْرَ الْجِلْبَابِ- فَلَا بَأْسَ بِالنَّظَرِ إِلَی شُعُورِ مِثْلِهِنَّ.» [۳]

سند روایت بدون اشکال است چراکه محمد بن سنان را سابقاً توثیق کردیم و طریق صدوق هم به او صحیح است.

در استدلال به این روایت می‌توان به عموم تعلیل استناد کرد، توجه شود که ذیل روایت جلباب (چادر) را برای «**قواعد من النساء**» استثناء نکرده است در حالیکه چنانکه مرحوم مجلسی آورده است «**و قد ورد فی الاخبار المعتبره انها تضع من الثیاب الجلباب**» [۴] مرحوم مجلسی خود به دو راه از این اشکال پاسخ می‌دهد نخست اینکه لفظ «غیر» توسط نسّاخ اضافه شده باشد (چنانکه در بعضی

۱. *مصباح الفقاهة (المکاسب)*، ج۱، ص۲۱۵.

۲. *حاشیة المکاسب (للیزدی)*، ج۱، ص۱۷.

۳. *وسائل الشیعة*، ج۲۰، ص۱۹۳.

۴. *بحار الانوار*، ج۶، ص۱۰۶.

نسخه‌ها این لفظ وجود ندارد) و دوم اینکه مراد از جلباب آن چیزی است که «**مایکشف بوضعه سایرالجسد غیرالشعر**» اگرچنین باشد جلباب به معنای پیراهن است.

حضرت آیت الله زنجانی روایت را چنین معنی کرده ست: آنچه قابل برداشتن است هم جلباب است وهم غیرجلباب (مثل خمار ـ روسری) یعنی روایت می‌گوید خیال نکنید فقط جلباب قابل برداشتن است بلکه غیر آن هم قابل است و موید این استفاده فراز آخر روایت است که نگاه به موی این دسته از زنان را تجویز کرده است.[1]

۵. اما این اشکال به قوت خود باقی است به این معنی که اگرهم تهییج حرام باشد، هرنوع تشبیب چنین مطلبی را در بر ندارد. ضمن اینکه این عنوان در تشبیب نسبت به حلیله هم ممکن است جاری باشد.

۱. *درسهای سال، ۱۳۷۸-۱۳۷۷.*